

Ochrona torfowisk alkalicznych w Polsce

Dorota Horabik, Magdalena Makles, Robert Stańko

Klub Przyrodników ul. 1 maja 22, 66-200 Świebodzin

Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk (kod siedliska 7230) to mezo- i mezo-oligotroficzne, słabo kwaśne, neutralne i zasadowe młaki, torfowiska źródłiskowe i przepływowe typu niskiego, zasilane przez wody podziemne, zasobne lub bardzo zasobne w zasady, porośnięte przez różnorodne, geograficznie zróżnicowane, torfotwórcze zbiorowiska mszysto – niskoturzycowe (mechowiska), w części z wybitnym udziałem gatunków wapniolubnych, w tym rosnących poza zwartym zasięgiem geograficznym lub w pobliżu jego skraju. W Polsce występują w niższych położeniach górskich i na wyżynach oraz na niżu, głównie w jego północnej części (Herbichowa & Wołejko, 2004).

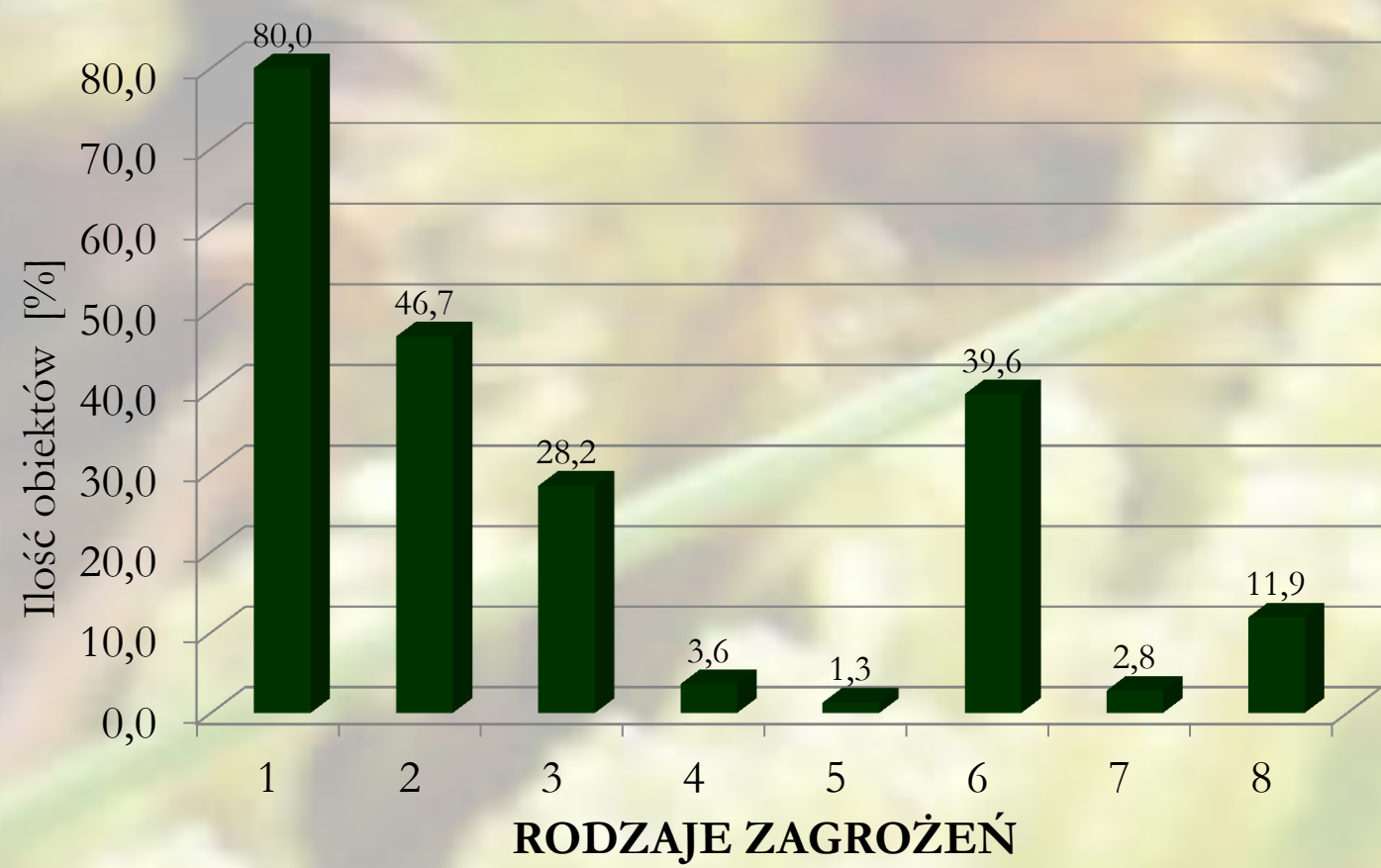
Fakt skrajnego zagrożenia torfowisk alkalicznych potwierdziły wyniki prowadzonej przez Klub Przyrodników w latach 2008-2011 inwentaryzacji terenowej siedliska 7230 w ramach projektu: **„Programy ochrony: torfowisk alkalicznych (7230) oraz związanych z nimi zagrożonych gatunków – skalnicy torfowiskowej, lipiennika Loesela, miodokwiatu krzyżowego i gwiazdnicy grubolistnej”**. Szacowana do tej pory powierzchnia torfowisk alkalicznych na terenie Polski wg różnych źródeł i autorów kształtowała się na poziomie od kilkunastu do ok. 35 tysięcy ha, wyniki inwentaryzacji jednak jednoznacznie potwierdziły, że obecnie powierzchnia torfowisk alkalicznych kształtuje się na poziomie ok. 15 tysięcy ha, w tym z charakterystyczną roślinnością na poziomie 7-8 tys. ha. Drastycznemu spadkowi powierzchni siedliska towarzyszy spadek liczby stanowisk gatunków z związanych z torfowiskami alkalicznymi, w szczególności skalnicy torfowiskowej i lipiennika Loesela. Ze znanych do tej pory ok. 250 stanowisk skalnicy torfowiskowej, obecnie pozostało mniej niż 30. Zgodnie z wynikami projektu, spośród prawie 1000 zinwentaryzowanych obiektów (torfowisk alkalicznych) o różnej powierzchni, zaledwie 9% z nich pozostaje w stanie właściwym – FV (tab. 1, 2) (Wołejko L. i in. 2012). Prowadzone prace inwentaryzacyjne pozwoliły określić główne zagrożenia dla każdego obiektu/torfowiska alkalicznego jak również konieczne działania jakie należy podjąć w celu poprawy lub zachowania właściwego stanu ochrony torfowisk alkalicznych (ryc. 1 i 2).

Tab. 1. Stan zachowania siedliska w różnych regionach Polski (Wołejko L. i in. 2012)

Parametr	Ocena							
	FV		U1		U2		XX	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
powierzchnia siedliska	85	10	292	34,2	264	30,9	212	24,9
specyficzna struktura i funkcje	136	15,9	328	38,5	384	45,0	5	0,6
perspektywy ochrony	168	19,7	460	53,9	213	25	12	1,4

Tab. 2. Stan zachowania siedliska w różnych regionach Polski (Wołejko L. i in. 2012)

Region	Stan zachowania						Suma
	FV		U1		U2		
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
młodołgaczał	40	9	184	43	205	48	429
starołgaczał	2	1	88	55	70	44	160
wyżyny	5	9	30	55	20	36	55
góry	32	15	104	50	73	35	209
suma	79	9	406	48	368	43	853

Ryc. 1. Zidentyfikowane zagrożenia w obrębie siedliska 7230 (opracowano na podstawie Wołejko L. i in. 2012)

Objaśnienia: 1 – ekspansja drzew i krzewów, 2 – ekspansja gatunków szuwarowych, 3 – ekspansja ziołorośli, ekspansja gatunków łąkowych, eutrofizacja, 4 – ekspansja torfowców, zakwaszenie, 5 – działalność bobrów, 6 – zaburzone warunki wodne, 7 – intensywna gospodarka rolna (nadmierny wypas), 8 – inne np. zalewanie, wypalanie, rozjeżdżanie przez quady, erozja, itp.)

Ryc. 2. Propozycja działań ochronnych koniecznych do podjęcia w obrębie siedliska 7230 (opracowano na podstawie Wołejko L. i in. 2012)

Objaśnienia: 1 – ekstensywne użytkowanie kośne, 2 – usuwanie nalotu drzew i krzewów, 3 – budowa piętrzeń na rowach odwadniających, konserwacja istniejących zastawek, zasypanie rowów odwadniających, zamknięcie ujęcia wody, 4 – utworzenie rezerwatu lub innej formy ochrony, 5 – wykup gruntu, 6 – stabilizacja warunków wodnych, m.in. zakłóconych przez bobry, 7 – eksperymentalne zdzieranie murszu, odtwarzanie roślinności mechowiskowej, 8 – brak możliwości poprawy stanu zachowania, 9 – inne.

„Krajowy program ochrony torfowisk alkalicznych” jednoznacznie wskazuje jako główne zagrożenie dla torfowisk alkalicznych zaburzone warunki wodne (prowadzone w przeszłości głównie na potrzeby gospodarki rolnej melioracje odwadniające). Sprzyjają one ekspansji drzew i krzewów jak też innych zbiorowisk eutroficznych, które spowodowały, iż znacząca część torfowisk wymaga podjęcia działań z zakresu czynnej ochrony. Działania te w głównej mierze muszą dotyczyć poprawy warunków wodnych (podniesienie poziomu wód gruntowych oraz hamowanie ich nadmiernego odpływu) i świetnych (poprzez powstrzymywanie ekspansji drzew i krzewów). Na znacznej części torfowisk lub ich fragmentach powinna zostać przywrócona ekstensywna gospodarka rolna tj. sporadyczne koszenie. Wszystkie te działania związane z czynną ochroną torfowisk alkalicznych zostały ujęte w obecnie realizowanych przez Klub Przyrodników projektach:

- ❖ **Projekt LIFE11 NAT/PL/423 pn. „Ochrona torfowisk alkalicznych (7230) w młodołgacjalnym krajobrazie Polski północnej”**, współfinansowany ze środków instrumentu finansowego LIFE+ oraz NFOŚiGW, prowadzony przez Klub Przyrodników, w partnerstwie z RDOŚ w Gdańsku i Olsztynie. Projekt realizowany od września 2012 r. do czerwca 2018 r. na terenie 6 województw (lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, wielkopolskie, warmińskie – mazurskie, podlaskie) w 30 obszarach Natura 2000, obejmujący 86 obiektów o powierzchni ok.1800 ha torfowisk alkalicznych (67% to grunty Skarbu Państwa w zarządzie PGL LP, 33% stanowią grunty prywatne).
- ❖ **Projekt LIFE13 NAT/PL/000024 pn. „Ochrona torfowisk (7230) alkalicznych w Polsce południowej”**, współfinansowany ze środków instrumentu finansowego LIFE+, NFOŚiGW oraz RDOŚ w Rzeszowie, prowadzony przez Klub Przyrodników, w partnerstwie z Gorczańskim Parkiem Narodowym. Projekt realizowany od września 2014 r. do czerwca 2018 r. na terenie 8 województw (dolnośląskie, łódzkie, śląskie, małopolskie, świętokrzyskie, podkarpackie, mazowieckie, lubelskie) w 24 obszarach Natura 2000, obejmujący 97 obiektów o powierzchni ok. 218 ha torfowisk alkalicznych (7% to grunty Skarbu Państwa w zarządzie PGL LP, parków narodowych, 93% stanowią grunty prywatne).

Głównym celem projektów jest zahamowanie procesu degradacji oraz poprawa lub zachowanie właściwego stanu ochrony torfowisk alkalicznych w Polsce poprzez przywrócenie w ich obrębie ekstensywnego użytkowania kośnego zapewniającego ich dobry stan w długoterminowej perspektywie czasowej.

fol. D. Horabik

fol. E. Gutowska

fol. R. Stańko

fol. D. Horabik

NAJWAŻNIEJSZE PLANOWANE DZIAŁANIA

- usunięcie nalotów drzew i krzewów na powierzchni 222 ha torfowisk alkalicznych;
- jednorazowe koszenie przygotowawcze na powierzchni 307 ha torfowisk alkalicznych;
- poprawa warunków wodnych poprzez budowę (lub remont) zastawek, przetamowań - 205 szt.;
- zahamowanie procesu mineralizacji i eutrofizacji powierzchniowej warstwy torfowisk alkalicznych poprzez budowę 8 szt. tzw. „antybobrów”;
- wykup najcenniejszych torfowisk, których użytkowaniem nie są zainteresowani właściciele – ok. 65 ha, w tym najcenniejsze torfowiska m. in. w Dolinie Rospudy, Dolinie Pliszki i na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego;
- utworzenie 16 rezerwatów przyrody i sporządzenie dla nich dokumentacji planów ochrony;
- wzmocnienie populacji regionalnych skrajnie zagrożonego wyginieciem gatunku *Saxifraga hirculus*, poprzez namnażanie i wsiedlanie jej osobników w obrębie 12 stanowisk w 10 obszarach Natura 2000;
- upowszechnienie metod ochrony torfowisk alkalicznych oraz zapewnienie przywrócenia ich ponownego ekstensywnego użytkowania m. in. poprzez sporządzenie i przekazanie uproszczonych dokumentacji przyrodniczych niezbędnych do właściwego zarządzania obszarem;
- organizacja serii warsztatów/spotkań z lokalną społecznością mające na celu przybliżenie zasad ochrony siedliska 7230.

Literatura:

Herbichowa M., Wołejko L. 2004, Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk. W: Herbich J. (red.) Wody słodkie i torfowiska. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 2. s. 178-195.
Wołejko L., Stańko R., Pawlikowski P., Jarzombkowski P., Kiaszewicz K., Chapiński P., Bregin M., Kozub L., Krajewski L., Szczepański M. 2012, Krajowy program ochrony torfowisk alkalicznych (7230), Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.

Ryc. 3. Rozmieszczenie torfowisk alkalicznych w kraju na podstawie Wołejko L. i in. 2012

Ryc. 4. Rozmieszczenie torfowisk alkalicznych w kraju objętych projektami LIFE+ Klubu Przyrodników

Więcej informacji na stronie: www.kp.org.pl i www.alkfens.kp.org.pl

